

AB'ye Uyum Sürecinde Yabancı Sermayenin

Türkiye Ekonomisine Etkileri:

1980 ve Sonrası

Tunahan Hacıımamoğlu*

Günümüzün küreselleşen ve serbestleşen dünya ekonomilerine yön veren en önemli etmenlerin başında YDY'ler gelmektedir. Son on yıllık süreçte YDY'lerde uluslararası birleşme ve satın almaların gittikçe çoğalması ve hizmetler sektörünün artan payı gibi önemli gelişmeler ortaya çıkmıştır.

Avrupa Birliği, dünyadaki en büyük uluslararası entegrasyon olması ve gümrüksüz alanlardan biri olmanın avantajını kullanarak önemli miktarlarda yabancı doğrudan sermaye yatırımı çekmektedir. Bununla birlikte AB ülkeleri dünyada en çok yabancı doğrudan sermaye yatırımı yapan ülkeler sıralamasında önde gelmektedirler.

Türkiye ise hem AB'ye katılım sürecinin avantajlarını kullanarak hem de büyüyen bir ekonomi olma sıfatıyla yüksek düzeyde yabancı doğrudan sermaye yatırımı çekmeye çalışmaktadır. Uluslararası şirketler yatırım kararı alırken, yatırım yapısı olarak adlandırılan ülkedeki siyasi istikrar, ekonomik istikrar, vergi avantajları, teşvikler, bürokrasinin azlığı gibi kıstasları değerlendirirler. Bu çerçevede Türkiye için sadece büyüyen bir ekonomi olmak ve AB'ye aday ülke olmak, istenen düzeyde yabancı doğrudan sermaye yatırımı çekebilmek için yeterli değildir. Yabancı doğrudan sermaye yatırımı yanlısı politikalar uygulamada bürokrasinin azaltılması, vergi avantajları, teşvikler, siyasi buhranların

azaltılması gibi unsurlarla birleştirilmeli, makroekonomik ve siyasi istikrar sağlanmalı ve kalıcı hale getirilmelidir.

Türkiye - AB İlişkileri ve Türkiye'nin AB'ye Uyum Süreci

Türkiye'nin AB süreci, 1 Aralık 1964'te yürürlüğe giren Ankara Anlaşması'yla başlamıştır. Bu anlaşmayla; taraflar arasındaki işbirliğinin hızla artırılması, Türkiye ekonomisinin AB ekonomisiyle arasındaki farkı azaltan ve sağlıklı ticaret için gerekli yapının kurulması, Türk halkının yaşam kalitesinin yükseltilmesi için ekonomik destek sağlanarak Türkiye'nin topluluğa katılmasının kolaylaştırması ve Türkiye ile topluluk arasında gümrük birliği kurulması hedeflenmiştir. Nitekim 6 Mart 1995 tarihinde alınan Gümrük Birliği kararı 01.01.1996 tarihinde yürürlüğe girerek Ankara anlaşmasının son aşamasına geçiş gerçekleşmiştir. (AB:2003)

1999 yılının Aralık ayında Helsinki'de yapılan hükümet başkanları zirvesinde Türkiye'nin AB'ye adaylığı resmen onaylanmış ve diğer aday ülkelerle aynı şekilde değerlendirmeye tabi tutulacağı belirtilmiştir.(Uysal:2001). 17.12.2004 tarihli zirvede Ekim 2005'de müzakerelere başlanmasına karar verilmiş, bu kararın ardından 3.10.2005 tarihinde Hükümetlerarası Konferans Lüksemburg da düzenlenmiş ve Türkiye'nin katılım müzakereleri resmen başlamıştır.

* Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

10.01.2007 Tarihinde dönemin dışişleri bakanı, baş müzakereci bakanı, izleme ve yönlendirme komitesi üyeleri ve ilgili diğer kurumların üst düzey yöneticileri ile Türkiye 2007-2013 yılları arasında AB'ye tam uyum hedefi ile AB müktesebatına uyumun bütünüyle sağlanmasını amaçlayan bütüncül bir programın hazırlanmasına karar verilmiştir. AB müktesebatına uyum için hazırlanan programda yer alan tüm yasal düzenlemeler ilgili fasılları kapsayacak nitelikte olması planlanmıştır. Ancak 33 başlıktan oluşan AB müktesebatı uyum programının başarılı bir şekilde uygulanmasında sadece kamunun çabası yeterli değildir. Siyasi partiler, STK'lar, sendikalar, meslek odaları, üniversiteler, sanatçılar ve medyanın yanı sıra tüm Türkiye'nin katılımı uyumun kapsayıcılığı açısından oldukça önemlidir. AB standartlarının ekonomik, sosyal ve siyasal yaşamının tümüne yayılması için toplumun tüm kesimlerinin katılımı gerekmektedir. (Ceyhan:2007)

Yabancı Sermayeye İlişkin Mevcut Yasal Çerçeve ve AB Mevzuatı

Türkiye'nin yabancı sermaye yatırımlarında gerçekleştirilen serbestleşme, deregülasyon uygulamaların ağırlık kazanması 5.6.2003 Tarih 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu ile gerçekleşmiştir.(Uysal:2001). Türkiye'ye gerçekleşen YDY'ler de 2006 yılı itibariyle yaşanan büyük artış göze çarpmaktadır. Bu dönemden sonra yatırım oranlarının düştüğü tek dönem 2008 küresel finansal kriz sebebiyle 2009 ve 2010 yıllarında gerçekleşmiştir. (Ceyhan:2007)

Türkiye'nin 2008 tarihli Ulusal Programında belirttiği gibi sermayenin serbest dolaşımı açısından Türk hukuku, istisnalar haricinde AB yasaları ile uyumludur. Avrupa Topluluğu (AT) Antlaşmasının sermaye hareketleri ve ödemelerle ilgili 56. maddesine göre, ekonomi po-

litikasının öncelikleri anlamında son yıllarda Türkiye ekonomisi istikrar ve büyüme açısından önemli mesafeler kat etmişti. (Onaner:2005)

2007 yılında uygulanmaya başlayan Dokuzuncu Beş yıllık kalkınma planı ile "İstikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen, AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye" vizyonu ile ekonomi politikalarının öncelikleri; fiyat istikrarının sağlanması, mali disiplinin devamlılığı ve gelirler politikasının istikrara katkı sağlayacak şekilde uygulanması şeklinde sıralanmıştır. (DPT:2000, Rezzan:2014) Sözü edilen vizyona uygun politikaların uygulanmasıyla ekonomik büyümenin sürdürülmesine olanak sağlanacak, toplumun refah seviyesinin yükseltilecek ve Türkiye-AB arasındaki gelişmişlik farkının azaltılması da hedeflenmektedir.

Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde Kopenhag Kriterlerine uyum sağlama ve Maastricht Kriterlerini yakalama hedefi, ülkede uygulanan ekonomi politikalarının temelini oluşturmaktadır. Türkiye 2004 yılından itibaren devlet brüt borç stoku ve 2005 yılından itibaren de bütçe açığı rakamlarını Maastricht kriterleri seviyesine indirerek önemli bir gelişim sağlamıştır.(Özcan:2004:33-34). Kopenhag kriterleri kapsamında piyasa ekonomisinin güçlendirilmesi ve piyasada rekabet gücünün artırılması majör önem taşımaktadır. Bu anlamda, özelleştirme programının devamlılığının önemli olduğu kadar ekonomik reformların devam ettirilmesi de önemlidir. (Onaner:2007)

Yabancı sermayenin Türkiye'ye çekilmesi için yatırım ortamının iyileştirilmesi gerekliliği 2001 yılında yürürlüğe giren "Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı" ile yatırımların önün-

deki idari engellerin azaltılması hedeflenmektedir. Bu program çerçevesinde, ayrıca Türkiye’de yatırım gerçekleştiren ulusal ve uluslararası yatırımcıların karşılaştıkları idari ve bürokratik sorunların çözümüne yönelik çalışmalar yürütülmektedir.(Özcan:2004,TC Başbakanlık:2002)

2008 yılında yayımlanan ulusal programın Üyelik Yükümlülüklerini Üstlenilme Yeteneği başlığında Fası 4 Sermayenin Serbest Dolaşımına aittir. Bu fasılda öncelik AB kaynaklı doğrudan yabancı yatırımları etkileyen kısıtlamaların kaldırılmasına devam edilmesine ayrılmıştır. (Onaner:2007)

Yabancı Sermaye Çeşitleri ve Kavramları

Bir ülkeye gerçekleşen yabancı sermaye yatırımlarının 3 çeşidi vardır. Bunlar; (Ceyhan:2007, Güneş:2009, Küçükaksoy:2006)

Yabancı Özel Yatırım (YÖY) ya da Portföy Yatırımları,
Yabancı Resmi Yatırım (YRY),
Yabancı Doğrudan Yatırım (YDY)

Portföy yatırım olarak da bilinen Yabancı Özel Yatırım (YÖY); bir ülke borsasında ya da ikincil piyasalarda işlem gören şirketlerin hisselerinin satın alınması ya da o ülke borç senetlerine yatırım yapılmasını, (Özcan: 2004:33-34) bir diğer deyişle sermayenin bir ülkeden diğerine aktarılmasını (Güneş:2009:241-248) ifade etmektedir. Yabancı resmi yatırımlar (YRY) ise çoğunlukla gelişmiş ülkelerin (GÜ), AGÜ’lere bağış ve/veya kredi vermesi durumlarında gerçekleşen yatırımlardır. (Güneş:2009)

Ancak çalışmanın esas konusu makro-ekonomi üzerindeki etkisi sebebiyle yabancı doğrudan yatırımlardır. Yabancı doğrudan yatırımlar (YDY); işletmelerin diğer ülkelerde başka bir işletmeyi

satın alması, yen bir işletme kurması ya da mevcut bir işletmenin sermayesini artıracak şekilde yatırımda bulunarak kendisine bağlaması yoluyla yaptığı yatırımlardır.(Aykon:2011)

Türkiye’de YDY’lerin Girişini Etkileyen Nedenler

Türkiye’ye YDY girişini etkileyen sebepler iki ana başlık altında toplanabilir. Bunlar ekonomik ve siyasal istikrarsızlıktır. Ekonomik istikrarsızlık Türkiye’de dengesiz makro-ekonomik yapı, yüksek enflasyon, istikrarsız büyüme oranları, faiz politikasının istikrarlı olmayışı, sektörle eş güdüm sağlayamayan ekonomi politikaları, ödemeler dengesinin sağlıklı bir yapıda olmayışı olarak sıralanabilir. Ekonomi politikasının yanı sıra Türkiye’nin mali politikasında da popülist yaklaşımların olması, istikrarsız politika uygulamaları da Türkiye’ye yatırım kararında çekince yaratan sebeplerdir. Ek olarak yabancı sermaye ile ilgili hukuki yapının son derece liberal olmasına karşın bürokratik işlemlerin zorlayıcılığı da yabancı sermaye yatırımlarının girişini etkilemektedir.(Onaner:2007).

YDY’leri Engelleyen Ekonomik Faktörler

Türkiye’ye gerçekleşecek olan yabancı sermaye yatırımlarını engelleyen faktörler makroekonominin istikrarsız olması, vergi uygulamadaki eşitlik ve adaletin olmaması, özelleştirme uygulamalarında yapılan hatalar başlıklarında toplanabilir.

Türkiye istikrarı zayıf, yüksek borçluluğa sahip, kamu açığı olan, yüksek enflasyon ve 3 haneli reel faize sahip bir ülke görünümündedir. Örneğin 2000 ve 2001 krizlerinden hemen önce İstanbul Sanayi Odasının her yıl yapmış olduğu İSO 500, Türkiye’nin 500 büyük sanayi kuruluşu çalışmasında 1999 yılında oluşturulan listede yer alan firmaların kârlarının %90’ını faiz gelirlerinden

sağladıkları görülmektedir. Aynı dönem için üretim faaliyetlerinin dönem sonu kârlarına sağladığı katkı ise sadece %4,6 olmuştur. (Özcan:2004:33-34)

Elbette kârların faiz gelirinden sağlandığı bir ülkeye yabancı doğrudan sermaye yatırımının gelmesini beklemek doğru ve gerçekçi bir yaklaşım değildir. Bu dönemde ülkeye YDY yerine kısa vadeli kâr hedefleyen sıcak paranın girişi olduğu görülmektedir. Aşağıdaki grafikte sıcak para olarak adlandırılan kısa vadeli portföy yatırımlarının hemen her dönem YDY'lerden fazla olduğu görülmektedir. İki dönemde dramatik çıkışların yaşandığı görülmektedir. Bunlardan ilki küresel konjonktürden kaynaklanan 1998 yılında yaşananmış diğer ise Türkiye'de yaşanan kriz sebebiyle 2001 yılında gerçekleşmiştir. (Rezzan:2014)

Türkiye gibi aşırı dalgalı ekonomik yapıya sahip ülkeler daha çok kısa vadeli portföy yatırımlarının ilgi odağı olmaktadır. Bunun sebebi portföy yatırımlarının dalgalı piyasa ekonomilerinden kaynaklanan fiyat oynaklıklarından daha hızlı ve kısa sürede kâr sağlama imkânlarının olmasıdır. Ancak sıcak para ile finanse olan ekonomilerde en ufak çıkışlar büyük ekonomik sıkıntılara sebebiyet verebilmektedir. Aslında yalnızca bu veri bile Türkiye'de YDY ların yeterli düzeyde olmadığını göstermek için yeterlidir.

Türkiye'nin makro-ekonomik verileri bu şekilde iken, krizlere duyarlı, aşırı hassas ve uzun vadede sürdürülemez yapısı ile yabancı yatırımlar için cazip bir coğrafya değildir. Bu nedenle yabancı doğrudan sermaye yatırımı yapacak olan şirketler Türkiye'ye yatırım yapmaya olumlu bakmamışlardır. Özellikle reel faizin yüksekliği dış piyasalardaki Türkiye algısında çok önemli rol oynamıştır. Bunun sebebi reel faizin ülke riskinin en önemli göstergesi olmasıdır.

Yabancı doğrudan sermayelerin en çok yatırım yaptığı ülkeler incelendiğinde ilk sırada ABD yer almaktadır. Makro-ekonomide istikrarın olması, kamu açıklarının GSYH oranının %5'lerin altında olması, enflasyon oranının ve reel faizlerin düşük olması en çok yatırım çeken ülkelerin ortak özelliklerini oluşturmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin neden yatırımlardan potansiyeli ölçüsünde pay alamadığı da ortaya çıkmaktadır. (Rezzan:20014)

1990 yılında ABD'de gelişmekte olan piyasalar üzerinde yapılan bir çalışmada; "Türkiye'nin de içinde olduğu on büyük gelişmekte olan piyasaya 1990'larda yılda ortalama 5 ila 8 milyar dolar dolayında sermaye girişi olacaktır" tahmininde bulunulmuştur. Ancak, Türkiye bu tahminlerde başarı gösterememiştir.

Tahminde bulunulan rakama Türkiye'nin ulaşamamasının ana nedeni beklenen makro istikrarın sağlanamamış olmasıdır. İkinci sebep ise yatırım yapılan ülkelerde aranan kalifiye insan gücünün Türkiye'de bulunmamasıdır.

Makro-ekonominin istikrarlı olmasının YDY girişini artırdığı ekonometrik bir model ile de kanıtlanmıştır. Buna göre ülkede istikrar ve sektörlerin kârlılığı arttıkça yabancı sermaye girişi de hızlanmaktadır.

Bürokratik Engeller

Uluslararası bir işletme bir ülkede yatırım yapmadan önce fizibilite çalışmasına ilk olarak sunulacak ürün ile ilgili pazar araştırması yaparak başlar. Bu araştırmanın ardından ise ülkede yatırım ortamı araştırılır, hukuki yapı, yatırım ile ilgili izinlerin alınma zorluğu/kolaylığı, süresi, kanunların değişim sıklığı, kamuda rüşvetin olup olmadığı gibi durumlar detaylı olarak incelenir. (Bozkurt ve Dursun:2006)

Hantal bürokratik yapı, kamu kurumları arasındaki koordinasyon eksikliği, tek-

nolojinin kullanılmaması ve işlemlerin zaman alması, yetki ve yetkililerin dağılımı, yine YDY'ı ülkeden iten sebeplerdendir. (Rezzan:2014)

Haksız Rekabet Ortamı

Yabancı yatırımcılar yatırım kararı almadan önce ülkeye dair riskleri hesaplar, serbest piyasa ekonomisi olması ve deregülasyon uygulamaları oldukça önemlidir. Devletin ekonomiden çekilmesi, Türkiye'de yabancı sermayenin özelleştirme ve liberalleşme ile birlikte artması bu duruma örnektir.

Diğer yandan ülkesine yabancı sermaye çekmeye çalışan ülkeler açısından da bir rekabet söz konusudur. Özellikle SSCB'nin dağılmasının ardından doğu Avrupa ülkelerinde serbest piyasa ekonomisine geçişin yaşanması bölgede rekabeti artırmıştır.

Haksız rekabetin bir diğer alt başlığı da kayıt dışı ekonomidir. Türkiye'de birçok KOBİ halen çift muhasebe kaydı tutmakta, ticari hacimlerinin yarısından fazlasını kayıt dışı gerçekleştirmektedir. Bu durumun en önemli sebebi verimsiz ve yüksek vergi uygulamalarıdır.

Bir diğer haksız rekabet konusu da devletin halen ekonomide fiilen olması, rekabeti sevmeyen bir toplum yapısı ile Türkiye'ye yatırım yapan yabancı şirketlerin Türkiye'de bir ortaklı sektöre girmeleridir. Bu konuda Ülsever'in "... maazallah bir holdingin koynuna giremezsen gelemezsin Türkiye'ye. Kendi basına gelen kaç tane yabancı sermaye var Türkiye'de? İlla büyüklerden biriyle işi halledeceksin. Simdi bu yapının içinde alınan tedbirler ne kadar alınsa dahi o zihniyet hâkim olduğu sürece..." şeklindeki tespiti Türkiye uygulamalarına bakıldığında oldukça haklı görülmektedir. (Bozkurt:2006)

Dolayısıyla yalnızca yasalar değil algılar da YDY'lara uygun hale getirilmelidir.

YDY'ların Türk Ekonomisine Etkileri
Türkiye'ye gelen YDY'ların ekonomi-

ye etkileri üzerine birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları Türkiye'ye gelen uluslararası sermayenin etkilerini krizler ekseninde incelemektedir. Bununla birlikte uluslararası sermaye hareketlerinin ekonomi üzerindeki etkilerini krizler hariç tutularak inceleyen akademisyenler de mevcuttur. Günçavdı, Belaney ve McKay'ın 1999 yılında yapmış oldukları çalışmada Türkiye'de uygulanan liberalizasyonun faizleri yükselterek yatırım için gerekli sermayenin maliyetini artırdığını saptamışlardır. Günçavdı ve Küçükçiftçi'nin 2001 yılında yapmış olduğu çalışmanın sonucunda ise, Türkiye ekonomisinin serbest piyasa ekonomisine geçişte uyguladığı liberal politikalarının finans ve reel sektör arasındaki iletişimi ve ilişkiyi zayıflattığı sonucuna varılmıştır. Sancar'ın 2002 yılına ait çalışmasında ise serbestleşme çalışmalarından önce ile sonra arasında firmalarda sermaye yetersizliği anlamında bir değişiklik olmadığı sonucuna varılmıştır.

Bu bağlamda para kazanma arzusunun yatırımların finanse edilmesinin önünde bir tehdit oluşturduğu görülmüştür. Bu araştırmaların sonuçları ile Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin yapısı paralellik göstermektedir. Nitekim faiz artışı ile maliyetlerin yükselmesi yabancı sermayeyi caydırıcı bir etki yaparken, sıcak parayı da ülkeye çekmektedir. (Bozkurt:2006)

Kula'nın 2003 yılında yaptığı bir çalışmada ise YDY'ların ülkede sabit sermaye oluşumuna ve ekonomik büyüme arasında pozitif bir korelasyon olduğunu ekonometrik uygulama ile kanıtlamıştır. Ancak elbette ekonomik büyüme için yalnızca yabancı sermayenin ülkeye girişi yeterli değildir.

Akademisyen görüşlerine göre YDY'ların etkilerinin Türkiye bakımından değerlendirilmesi büyüme, cari açıkların kapatılması, kâr transferi ve ödemeler bilançosu olmak üzere üç başlık altında yapılabilir.

Çalışma kapsamında, YDY'ların ekonomi üzerinde etkileri vardır ve Türkiye ekonomisi için önemlidir.

YDY'ların, üretim, milli gelir, istihdam üzerinde etkileri vardır. şeklinde belirlenmiş olan varsayımların doğruluğu denetlenecektir. Bu noktada, YDY'ların Türkiye ekonomisi, üretimdeki artış, milli gelir ve istihdam üzerindeki etkisi, bu verilerin artış ve azalışları arasındaki ilişkilerin istatistiki olarak incelenmesi üzerinden değerlendirilecektir.

YDY ve Reel Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla (RGSYH) Büyüme Oranları Çalışmada, 1998-2012 dönemi için Merkez Bankası veri tabanından alınan çeyrek yıllık veriler kullanılmıştır (Tablo 1 ve 2). 1998 yılı 1. çeyreği ile 2001 yılı 4. çeyreği arası Ulusal Kriz Dönemi, 2002 yılı 1. çeyreği ile 2006 yılı 4. çeyreği İstikrarlı Büyüme Dönemi, 2007 yılı 1. çeyreği ile 2012 4. çeyreği arası ise Küresel Kriz Dönemi olarak belirlenmiştir.

Tablo 1. Türkiye'nin YDY ve RGSYH Büyüme Oranları (1998-2012)

1998Q1-2012Q4	RGSYH	YDY
Ortalama	1,82788	6,548289
Medyan	1,59715	2,668441
Maksimum	23,4264	521,08
Minimum	-20,269	-1129,09
Std. Sapma	12,0432	208,2423
Çarpıklık	0,12809	-2,19963
Basıklık	1,73655	16,88177

Tablo 2. Türkiye'nin YDY ve RGSYH Büyüme Oranlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (1998-2012)

1998Q1-2001Q4	RGSYH	YDY
Ortalama	1,83	-74,33
Std. Sapma	15,6	342,18
2002Q1-2006Q4	RGSYH	YDY
Ortalama	2,61	72,99
Std. Sapma	12,19	171,74
2007Q1-2012Q4	RGSYH	YDY
Ortalama	1,18	5,1
Std. Sapma	9,46	46,08

Bütün dönem dikkate alındığında RGSYH'nun ortalama %1,83'lük bir büyüme gerçekleştirmiştir. Bu oran ekonominin reel büyüme anlamında iyi bir performans gösterdiğini yansıtmaktadır. Aynı dönemde YDY ise ortalama %6,54'lük bir büyüme yaşamıştır. Ulusal kriz döneminde RGSYH %1,83 büyümüştür. Bu büyüme oranı 1998-2012 arası ortalama büyüme oranıyla aynıdır. Yine Ulusal kriz döneminde YDY %-74'lük bir büyüme oranına sahiptir. Bu verilerin ışığında, Ulusal kriz döneminde YDY'lar da bu şekilde yüksek bir azalış görülmesi bu dönemde krizden fazla etkilenildiğini göstermektedir. İstikrarlı büyüme dönemi adını verdiğimiz dönemde ise RGSYH %2,6 ve YDY ise %72 oranında büyümüştür. İstikrarlı dönemde RGSYH dönem ortalamasının üzerinde bir artış gerçekleştirirken, YDY bütün ortalamaların da üzerinde bir seviyede artış gerçekleştirmiştir. Küresel kriz döneminde ise RGSYH %1,17, YDY ise %5 oranında büyümüştür. Her iki oran da bütün dönem ortalamalarının altında büyüme oranlarıdır. Bu durumda, küresel kriz dönemlerinde YDY girişlerinin etkilenmediğini göstermektedir.

RGSYH'nun standart sapması bütün dönem için 12,04 iken ulusal kriz dönemi için 15,6, istikrarlı dönem için 12,19 ve küresel kriz dönemi için ise 9,4'tür. Bu durum, ulusal bir krizin küresel kriz

ile kıyaslandığında büyüme oranında daha büyük bir istikrarsızlığa yol açtığını ispatlamaktadır. YDY'ların standart sapmalarına bakarsak ulusal kriz döneminde 342 iken bu oran küresel kriz döneminde 46'dır. Yani küresel kriz dönemindeki istikrar, ulusal kriz dönemindeki istikrardan daha yüksektir. Ulusal kriz döneminde YDY yatırımları küresel kriz dönemine göre daha yüksek bir artış göstermiştir. Bu durum büyük ölçüde ulusal kriz döneminde alınan önlemlerle birlikte yabancı sermaye yatırımlarını ülkeye çekmek için daha temkinli yaklaşılmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca istikrarlı dönemden sonra yaşanan bu artışlar ülke ekonomisinin sağlam bir yapıya kavuştuğunun bir göstergesidir.

Sonuç ve Öneriler

Yabancı sermaye hareketleri özellikle ikinci Dünya Savaşının ardından, ödemeler bilançosunun önemli bir kalemi haline gelmiştir. Bu anlamda YDY'lar da uzun vadeli finansman kaynağı olarak değerlendirilmiştir.

Dünya genelinde gerçekleştirilen YDY girişlerine baktığımız zaman büyük çoğunluğunun çok uluslu şirketler tarafından yapıldığı görülmektedir. Bu işletmelerinde en çok yatırımı her ne kadar gelişmekte olan ülkelere akan yabancı sermaye artsa da yine de ekonomik ve siyasal istikrarın olduğu, büyük finansal ve reel piyasalara sahip olan gelişmiş ülkelere yaptığı görülmektedir.

Günümüzde dünya genelinde yatırım yapan uluslararası şirketlerin %80'i yatırım için gelişmiş ülkeleri tercih ederken, %20'si gelişmekte olan ülkelere yatırım yapmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler YDY'ları kalınma ve ekonomik gelişim için önemli bir politika olarak görmesine karşın henüz bu alanda gelişmiş ülkeler kadar cezbedici değillerdir. Ancak UCTAD ra-

porlarına göre gelişmekte olan ülkelerin yabancı doğrudan sermaye çekiminde yükselen bir grafik çizmektedir.

Serbestleşmeye taraf olan devletlerin ulusal çıkarlara ek olarak serbest ticaretin gerektirdiği ortak kuralların uygulamaya koyulması, pazarı denetleyen ve düzenleyen devlet uygulamalarının birbiri ile entegre edilmesi ve eşgüdümün sağlanması gerekmektedir. Esasen serbestleşme, ulusal haklardan bir kısmının uluslarüstüne bırakılmasıdır. Burada uluslarüstü yapı ikili, bölgesel ya da küresel anlaşmalar olabileceği gibi, çok uluslu şirketlere yabancı doğrudan sermaye yatırımı için tanınan teşvikler de olabilir.

YDY'lar ile birlikte karşılaşılan bir diğer majör değişiklik ise yerel pazarda yerli yabancı ayrımının ortadan kalkmasıdır. Örneğin Türkiye'de satış yapan yabancı bir firma o ürünü Türkiye'de bulunan fabrikasında üretiyor ise burada yerli yabancı ayrımı fiilen ortadan kalkmaktadır. Bu yapı ulusal pazarların yerini açık pazarların alması sürecinin tamamlanmasına kadar devam edecektir.

Yerli yabancı ayrımının fiilen ve hukuken ortadan kalkması çok uluslu firmanın yerli firma niteliğine haiz olduğu anlamına gelmemektedir. Nitekim halen yılsonu TC Merkez Bankası bilançosunda cari işlemler hesabına bakıldığında kâr transferlerinin cari açığa olan önemli derecedeki olumsuz katkısı görülmektedir.

Yabancı sermayenin, pazarı serbestleştirilmesi yabancı yatırımcının yanı sıra iç dengelerden, sıkı maliye ve ekonomi politikalarından korunmak ya da kaçınmak isteyen yerli yatırımcılara da şirket birleşme ve satın almalar yolu ile bazı regülasyon uygulamalarından korunma yolunu açmaktadır. Ayrıca yatırım iklimi yasaları ve çok taraflı anlaşmalar

ile çok uluslu şirketler yalnızca ulusal pazarlarda hâkimiyet kurmamakta aynı zamanda dünyayı tek pazar haline getirmektedir.

Çok uluslu şirketler için oldukça kârlı görülen ve küresel bir gücü besleyen bu yapı uluslar için de birçok avantajı barındırmaktadır. Bu avantajların başında istihdam yaratılması gelmektedir. Özellikle genç nüfusa sahip Türkiye’de kronik işsizlik sorunu, sermaye eksikliği nedeni ile yeni yatırımların yetersiz olması, istihdam yaratılamaması gibi makro-ekonomik sorunların çözümünde yabancı sermaye yatırımlarından yararlanılmaktadır. Ayrıca ülkede yabancı sermaye yatırımının artması, krizlere karşı bu şirketlerin bir koruma kalkanı yaratmasına sebep olmaktadır. Küresel güce sahip bu şirketler yatırımlarının bulunduğu ülkeyi konjonktürel dalgalanmalara karşı da korumaktadırlar.

Dolayısıyla yabancı doğrudan sermaye yatırımı ile ilgili bir politika belirleneceği zaman olumlu ve olumsuz etkilerinin ülke bazında, o ülkenin ekonomik, politik, sosyal ve kültürel yapısının dikkate alınması, olumlu yanlarını azami, olum-

suz yanlarını asgari seviyede tutabilmek açısından önemlidir.

Türkiye açısından durum değerlendirildiğinde liberalleşme adımları, AB ile ilişkiler, Gümrük Birliği anlaşması yabancı doğrudan sermaye çekimi, piyasaların serbestleşmesi açısından önemlidir. Bu anlamda Türkiye’ye gerçekleşen yabancı doğrudan sermaye akışı 1980’li yıllardan sonra artış sağlamıştır. Ancak büyük bir potansiyeli bünyesinde barındıran Türkiye dünya yabancı sermaye yatırım hacminden potansiyeli ölçüsünde payı 2004 yılına kadar alamamıştır. Başarısızlıktaki temel sebep ekonomik ve siyasal istikrarsızlıktır. Özellikle ekonomik kalkınma için uzun vadeli planların yapılmaması, popülist uygulamalar, dış politikada yaşanan gerginlikler, komşu ülkeler ile ilişkiler, AB ile ilişkilerde istikrarsızlık oluşturmaktadır. Ayrıca, enflasyon, kayıt dışı ekonomi, kanunlarının sık değişimi, hükümetin birçok alanda kanun hükmünde kararname çıkararak yasamayı devre dışı bırakması, birçok alanda hukuki düzenlemenin olmayışı da etkindir. Ayrıca, adalet sisteminde yaşanan aksaklıklar,

hantal bürokrasi, dış tanıtımın yetersiz olması, özel sektörde kurumsallaşmanın olmayışı, nitelikli eleman eksikliği gibi unsurlar Türkiye'nin YDY'lerden belli bir seviyenin üzerinde pay alamamasına sebep olmuştur.

Türkiye bu yüksek sermayeden nüfusu, coğrafi konumu, tüketim yapısı, satın alma gücü, özellikle AB'ye karşı düşük maliyet ile üretim sunma, ulaşım ve iletişim altyapısı, deniz kara hava taşımacılığı imkânı göz önünde bulundurulmasına rağmen istediği ölçüde yararlanamamaktadır. Bunun yanı sıra, enerji alanında yatırım politikalarının, dünyanın önde gelen çok uluslu şirketlerin ülkede yatırımlarının bulunmasına, Gümrük Birliği'ne, AB ile ilişkilerini geliştirme çabasına, çok taraflı ticari anlaşmalarına rağmen yabancı yatırımlar oldukça düşük seviyededir.

Türkiye'nin YDY'leri, uyguladığı yanlış politikalar sebebi ile ülkesine çekememesi yalnızca ödemeler bilançosunda cari açığın finansmanı konusunda sıkıntı yaşamasına değil aynı zamanda yabancı doğrudan sermayenin diğer avantajlarından da faydalanamamasına yol açmıştır.

Türkiye'nin yeterli sermayeyi çekememesinin ülkede yarattığı en büyük eksiklik şüphesiz kalkınmanın finansmanında olmuştur. Türkiye'nin nüfusuna ve istihdam ihtiyaçlarına uygun büyüme hızı ve dolayısıyla refah artışı sağlamanın iki yolu vardır. İlki yurtiçi tasarrufları ya da hasılat katsayısını artırmaktır. İkincisi ise yabancı sermayenin ülkeye çekilmesidir.

Türkiye refahını artırmak için eğer sermaye hâsıla katsayısını artırma yolunu seçerse üretimde verimlilik artışı sağlanmalıdır. Verimlilik artışı teknoloji ve "know-how" gerektirdiğinden yabancı doğrudan sermaye ihtiyacı bir kez daha

kendini hissettirmiştir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta YDY'lerin öğrenme, rekabet, teknoloji transferini yerli firmalara aktarmasıdır.

Türkiye, makroekonomik istikrarı zayıf, dünyada en yüksek kamu açıkları olan, 2000 yılına kadar dünyada belli baslı ülkeler içinde en yüksek enflasyona sahip ve reel faizi de yüksek bir ülke görünümündedir. Bu sebeple nitelikli YDY'yi ülkesine çekmesi düşük bir olasılıktır. Yabancı yatırımcılar, yüksek kamu, özel sektör ve hane halkı borçları olan, enflasyon ve reel faizleri yüksek olan Türkiye'nin durumunu kritik olarak değerlendirmektedir. Bu nedenle Türkiye'ye yatırım yapmanın rasyonel olmayacağını düşünmektedir.

Kaynakça

- Avrupa Birliği Genel Sekreterliği. Avrupa Birliği Müstesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı, Ankara, 2003.
- Aykon, Y., Finansal Krizlerin Banka Karlılıkları Üzerindeki Etkileri: 1997-2010 Dönemi Türk Bankacılık Sistemi Üzerine Bir Uygulama. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2011.
- Bozkurt, Hilal ve Dursun, Gülten. Bilgi ve İletişim Teknolojileri İle Yabancı Doğrudan Yatırım Akımları Arasındaki Etkileşim: Türkiye İçin Kointegrasyon Analizi, 1980-2004, Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi, I-I, I-II, 2006.
- Ceyhan, Ayşe, Avrupa Topluluğu Terimler Sözlüğü, İstanbul: Alfa Yayınları, 2007.
- DPT, 8. 5 yıllık Kalkınma Planı Yabancı doğrudan sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2000.
- Güneş, C., Yabancı Sermaye. Yönetim Bilimleri Dergisi, 2009. 7(1), ss.241-248.
- Küçükaksoy, İ., Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Ekonomik Kriz Etkisi: 1990-2004 Yılları Türkiye Uygulaması. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul

Üniversitesi, 2006.
Onaner, Mehmet, 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Yabancı Sermayeli Yatırımlar, Dış Ticarete Durum, İstanbul, 2007.
Özcan, Bülent, Avrupa Birliğinde Sermayenin Serbest Dolaşımı Konusundaki Mevzuat ve Türkiye’nin Uyumunu, Mayıs 2004 Ankara, s.33-34
Rezzan N.V., Yabancı doğrudan sermaye Yatırımlarının Bankacılık Sektöründe

Kârlılık Üzerine Etkisi ve Bir Uygulama, İstanbul, 2014.
TC Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, 2001 Yılı Raporu, Ankara, 2002.
Uysal, C, Türkiye- Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler, Akdeniz Ü.İ.İ.B.F. Dergisi (1) 2001 s.140-153.